

Ctirad Václav Pospíšil

A Slovo se stalo tělem

*Óda na radost z víry
v prologu Janova evangelia (Jan 1,1–18)*

KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Pospíšil, Ctirad Václav, 1958-

A Slovo se stalo tělem : óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1,1-18) / Ctirad Václav Pospíšil. – V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2022. – 211 stran. – (Malý duchovní život ; svazek 168) České a anglické resumé

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o.. – Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7566-290-3 (brožováno)

* 27-247.8 * 27-277.2 * 27-278 * 27-284 * 27-184.3 * 27-58 * 27-31

* 27-185.5 * (048.8)

- Bible. Jan I, 1-18
- biblická exegeze
- biblická teologie
- systematická teologie
- křesťanská víra
- křesťanská spiritualita
- christologie
- soteriologie
- monografie

27-1/-2 - Křesťanská teologie. Dogmatická teologie [5]

Recenzovali:

Mgr. Pavel Černuška, Ph.D.

Mgr. Veronika Řeháková, Ph.D.

© KatMedia, s. r. o., Praha, 2022

ISBN 978-80-7566-290-3

*„... in quo sunt omnes thesauri
sapientiae et scientiae absconditi“*

Kol 2,3

*„Ideo omnis scribe doctus
in regno caelorum similis est homini
patri familias, qui profert de thesauro sua
nova et vetera.“*

Mt 13,52

Věnováno památce
skvělých mužů a vynikajících farářů
v přetěžkých dobách totality,
k nimž jsem jako malý ministrant
s obdivem vzhlížel:
pateru Liboslavu Komorousovi
a pateru Cyrilu Kadlecovi, OFM

Překlad prologu Janova evangelia 1,1–18

*V Počátku byl Logos, ten Logos byl obrácen k Bohu
a Logos byl Bůh.*

Ten byl tedy v Počátku směřující k Bohu.

*Skrze Něho byli učiněni všichni tvorové a bez Něho
nebylo učiněno nic.*

*V tom, co bylo učiněno, On byl životem a tento život
byl světlem lidí*

a to světlo září v temnotách a temnoty ho nepohltily.

Byl člověk poslaný od Boha, jmenoval se Jan.

*Ten přišel jako svědek, aby vydával svědectví o tom
světle, aby tak skrze něho všichni uvěřili.*

*On nebyl to světlo, ale měl o tom světle vydávat svě-
dectví.*

*[Logos] byl to pravé světlo přicházející na svět, které
osvětluje každého člověka. Byl ve světě a svět byl učiněn
skrze něho, a svět ho nepoznal.*

Přišel do vlastního, a vlastní ho nepřijali.

Ale všem, kteří ho přijali, dal moc, aby se stali Božími dětmi, totiž těm, kdo věří v jeho jméno.

On však nebyl zplozen ani z krví, ani z nutkání těla, ani z chtění muže, nýbrž z Boha.

Tak se Logos učinil [zranitelným a smrtelným] tělem, vztyčil mezi námi svůj stan a my jsme spatřili jeho slávu, slávu, jakou má od svého Otce jakožto jednorozený Syn plný milosti a slávy.

Jan Křtitel mu vydává svědectví a volá: „O něm jsem řekl: ten, jenž přichází po mně, je nade mnou, neboť byl dříve než já.“

Ano, z jeho plnosti jsme my všichni obdrželi milost za milostí.

Neboť Zákon byl dán skrze Mojžíše, milost pravdy se stala skrze Ježíše Krista. Boha nikdo nikdy neviděl; Jednorozený Bůh, směřující do Otcovy náruče, ten ho vypravoval.

Vychutnávat oblažující víno evangelia (předmluva)

Nejen odborníci dobře vědí, že verše Jan 1,1–18, tedy takzvaný prolog čtvrtého evangelia, představují jeden z klíčových textů celé křesťanské Bible. Metafora klíče je zcela na místě, neboť se tu skutečně otevírají dveře definitivního uchopení pravé osobní identity Mistra z Nazareta, které nás následně přivádějí na cestu ke zcela novému porozumění Starému zákonu, ba celým náboženským dějinám lidstva. Povědomí o významu daného teologického skvostu však často dokonce ani u teologů nebývá provázeno hlubším porozuměním onomu fascinujícímu sdělení, které se nachází v základech naší víry a identity, což je také důvodem, proč jsem se k tomuto ne právě snadnému podniku odhodlal. O všeobecné znalosti úvodní partie Janova evangelia, paradoxně propletené s její neznalostí, jako by platilo, že právě pod svícnem bývá docela tma.

Jedině ten, kdo věří v Trojjediného a v Ježíše z Nazareta jako Syna člověka a Syna Božího, se může oprávněně považovat za křesťana. Vyřčené platí nejen pro katolíky, pravoslavné, ale také pro všechny ostatní křesťanské církve a církevní společnosti.¹ Dotýkáme-li se tedy pomyslných strun na harfě Božího slova, již je v tomto případě zmíněný christologický hymnus, ve hře je jak naše totožnost, tak kvalita našeho lidského i duchovního života nyní na zemi a posléze v plnosti spásy spolu s Kristem v prostoru nové země a nového nebe. Jde tedy opravdu o hodně. Interpretací takového úchvatné pomyslné partitury, která je věčně napsána nejprve v nebesích a následně vyjádřena na zemi lidskými slovy svatopisce, může biblista nebo teolog buď napáchat značné

škody, anebo probudit nejen porozumění, ale také nezdolnou sílu radosti z víry.

Otazníků spjatých s prologem je opravdu dlouhá řádka: Kdo je autorem tohoto mistrovského výtvoru? Z jakých zdrojů dotyčný čerpal? Existoval nějaký předchozí text, který byl použit při vzniku tohoto christologického hymnu? Souvisí text, kterým se budeme v této monografii společně zabývat, s celkem Janova evangelia? Odkud vycházejí náhledy autora prologu na dějiny spásy před Kristem, na stvoření, ba dokonce jeho vhléd do tajemství vztahů mezi Bohem Otcem a Slovem Synem ve věčném božství? Do kterého momentu je protagonistou prologu věčné Slovo a kdy vstupuje na scénu vtělené Slovo? Máme číst verš Jan 1,13 v množném, nebo jednotném čísle? Proč v hymnu nenacházíme výslovnou zmínku o Duchu svatém? Proč tu jakoby schází výpovědi o kříži a vzkříšení našeho Pána? Má dané vyznání víry nějaký bezprostřední význam pro náš život a pro naši spiritualitu? A jak dát to vše dnešnímu člověku srozumitelně najevo? V tomto výčtu výzev, před nimiž stojí každý, kdo chce hlouběji proniknout do tajemství daného poselství, bych mohl pokračovat ještě poměrně dlouho.

Existuje však další jedno úskalí, na něž je čtenáře nutno hned v předmluvě důrazně upozornit. Jedná se o vzájemné prolínání témat prologu a z toho vyplývající nevyhnutelnou propojenost právě nastolených otázek, které do sebe v jistém slova smyslu zapadají jako ozubená kolečka hodinového strojku. To se pochopitelně nemůže neprojevat na stránkách, které budou následovat. Z uvedeného důvodu se určité náměty v průběhu jednotlivých kapitol budou objevovat opakovaně, vždy však v nových souvislostech. U zcela zásadních prvků obsahu naší víry by to určitě nemělo být na závalu,

neboť příslušné variace na daná témata se do mysli adresáta vtisknou jako oprávněné zdůraznění.

Nebylo by však rozhodně správné, kdyby někdo právě predestřený výčet nesnáží vnímal jako povzdech. Uvědomme si, že pokud jakémukoli textu neklademe otázky, nemá nám na co odpovídat, nemá nás vlastně čím oslovovat a následně nemůže proměňovat náš život. Každopádně platí, že při hledání odpovědí je třeba propojovat vynikající přínosy moderní exegeze a biblické teologie jednak s tím, co o tomto novozákonním bez nadsázky hořícím keři říkali církevní otcové i velcí mistři středověké teologie, jednak s pohledem ze zorného úhlu současné systematické teologie a spirituality. Domnívám se, že právě interdisciplinární komplexnost nyní nabízeného přístupu k prologu Janova evangelia není v současné odborné literatuře právě obvyklá a může přinést nejedno překvapující zjištění.

Další, opravdu nesnadná výzva, před níž jsem byl postaven, spočívala v naléhavé potřebě propojovat odborně přínosný výkon s takovou formou zpracování, které by pokud možno dokázalo oslovovat rovněž a v jistém slova smyslu hlavně ty, kdo nejsou specialisty ve výše připomenutých disciplínách, aniž by se přitom jednalo o laciný výprodej, jehož jsme dnes bohužel tak často svědky. Akademická teologie sice poskytuje mnoho vzácných podnětů a přínosů, nicméně v posledních desetiletích se dostala do svízelné komunikační krize, která se projevuje jednak tím, že jednotlivé teologické specializace se od sebe stále více vzájemně vzdalují obdobně jako galaxie v obrovitém vesmíru, jednak právě neschopností vzbuzovat zájem u širšího publika, které nemá odborné předpoklady a často ani čas pronikat do toho, co předkládáme. Cílem teologova snažení ale nemůže být

pouze objevování bez zájmu o proměňování mysli věřících i těch, kdo na nás pohlíží takříkajíc „zvenku“.² Jakmile teologie přestane věnovat pozornost této zásadní službě věřícím, církvi i okolnímu světu, před nímž máme povinnost skromně a důstojně vydávat počet z vlastní víry (srov. 1 Petr 3,15–16), odcizí se sama sobě a stane se něčím jako solí, která ztratila svou slanost (srov. Mt 5,13).

Souběžně je třeba upozornit, že navzdory veškeré snaze propojovat vědu a moudrost víry s požadavkem srozumitelnosti nemůže být četba předkládané knihy jen pohodlnou procházkou růžovým sadem bez strmých výstupů a bez prodírání se křovinami v podobě přehledu dosavadních pozic významných biblistů a teologů. Jestliže vlastní povaha novozákonního poselství navíc v sobě tají požadavek proměny smýšlení, nemůže tomu být jinak ani v interpretaci, která respektuje ducha pramenného textu. Ač jsem se snažil ze všech sil, musím si s pokorou připomínat, že dokonalost přísluší jedině našemu Pánu, a proto se musím spokojit s tím, když následující výklad bude alespoň dobrý a hlavně přínosný pro čtenáře. Jelikož celá řada výše položených otázek nemá jednoznačnou odpověď, na tomto světě se nedočkáme jejich definitivního a konečného řešení. Mnohdy se musíme spokojit s tím, že se nám podaří problémy identifikovat a ukázat, kde jsou hlavní rozcestí, na nichž je nutné se rozhodnout, zda se vydat jedním, nebo druhým směrem. Každá lektura spjatá s překladem a výkladem prologu je tudíž odsouzena k nevyhnutelné provizornosti. Navrhovaná řešení přicházejí a odcházejí, jen otázky zůstávají.

Knihy tohoto typu se pochopitelně neobejde bez patřičného úvodu. Problém tkví v tom, že promyšlené otevření přístupu k Jan 1,1–18 nemůže nebýt poměrně

rozsáhlé. Z uvedeného důvodu je na tomto místě předmluva, v níž kromě jiného předznamenujím, že roli rozsáhlého úvodu plní vlastně celá první kapitola. V ní prezentuji základní informace o hymnu samotném, zaujímám postoj k zásadním otázkám, které nevyhnutelně podmiňují celou další interpretaci. Upozornit je třeba zejména na problematiku rozčlenění hymnu do jednotlivých částí, s čímž pochopitelně souvisí rozvržení následujících kapitol. V úvodní kapitole rovněž podrobněji nežli zde objasňuji metodologický přístup, který jsem zvolil. To vše je odůvodněno logickými souvislostmi mezi postoji, které zaujímám k výše zmíněným otázkám a problémům. Posouzení přesvědčivosti a oprávněnosti jednotlivých kroků a způsobu prezentace je pochopitelně na mých kolezích a zejména na čtenáři samotném. Od druhé kapitoly dále se tudíž budeme moci společně potýkat s jednotlivými partiemi a verši prologu Janova evangelia.

Na tomto místě je také vhodné poněkud vysvětlit titul knihy: *A Slovo se stalo tělem*: Óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1,1–18), který by měl být vcelku srozumitelný. Při četbě mého překladu christologického hymnu, v němž před českým výrazem „Slovo“ z mnoha důvodů upřednostňuji originální termín „Logos“, by mohl vyvstat určitý problém. Pokud by se právě tato verze tlumočení projevila v titulu, čtenář by si na první pohled nemusel uvědomit, oč v tomto svazku jde. Někoho by to dokonce mohlo odstrašit, což by bylo v rozporu se záměrem zpřístupňovat plody vědecké práce. Jelikož zároveň nezavrhuji v češtině ustavičně se opakující čtení prologu, jehož protagonista je označován jako „Slovo“, titul určitě není v rozporu obsahem předkládané monografie.

Mezi milé povinnosti spjaté s předmluvou patří také poděkování těm, bez jejichž přátelské a zcela nezištné pomoci bych celý podnik asi jenom stěží dovedl do konce. V první řadě je třeba zmínit alespoň několik z mnoha přátel, kteří mne po celou dobu podporovali modlitbami i povzbuzováním. Byla to má rodná sestra Jana Ludmila Pospíšilová, duchovní Církve československé husitské paní Ivana Krejčí, pan profesor Jan Štěpán, katolický farář Tomáš Kábele. Mezi ně patří také doktorka Veronika Řeháková a doktor Pavel Černuška, kteří oba věnovali nemálo času korekturám textu a také určitému prověřování nosnosti mnou navrhovaných inovací, aniž by z toho měli jiný zisk než můj vděk a velkou úctu.

Uzavírám předmluvu přáním, aby každý, kdo vezme do rukou tuto knihu, vychutnával při její četbě vynikající víno evangelia (srov. např. Mt 9,17; Mk 2,22, Lk 5,37; 22,17), které naštěstí není jen a jen sladké, čemuž znalci velmi dobře rozumějí, a aby na něho co nejméně doléhala břemena námah, které provázely její vznik.

4. března 2022,
o dni někdejšího svátku
přenesení ostatků svatého Václava

Ctirad Václav Pospíšil

I.

Příprava na zdolání
prologu Janova evangelia
jako pomyslné velehory

Hned v počátečním bodu této vstupní kapitoly, který v mnohém rozvíjí to, co bylo řečeno v předmluvě, si dovoluji podtrhnout, že význam prvních osmnácti veršů čtvrtého evangelia je pro naši víru bez nadsázky tak nezměrný, že tento christologický hymnus lze přirovnat k Mount Everestu. Připomínka významu daného literárního útvaru rozhodně není jen nějakou okrasou, protože bez vědomí veleposvátnosti prologu bychom velmi snadno mohli následující kapitoly vnímat jen a jen jako technickou analýzu, která jako by pítvala svým způsobem umrtvené živé slovo Boží. Každý, kdo by chtěl zdolat takovou velehoru, musí nevyhnutelně podniknout celou řadu bedlivých a náročných příprav. Dříve, než se začneme zabývat jednotlivými verši, musíme se tudíž z několika zorných úhlů zaměřit na velehoru jako celek, což bude náplní celé této úvodní kapitoly.

Ve druhém oddílu se pokusím o určitý typ rekonstrukce poznávacího procesu, který přivedl autora hymnu až k výšinám Boží věčnosti, do tajemství věčných osobních vztahů mezi Bohem Otcem a Bohem Slovem, Synem. Na tomto základě se pak v další části společně zamyslíme nad obecným sdělením prvních dvanácti nebo třinácti veršů Janova evangelia. V předposlední partii se dotknu některých zásadních témat naší víry, která v prologu zdánlivě scházejí. V závěrečném oddílu pak souhrnně připomenou hlavní informace týkající se: identifikace autora textu; místa, které hymnu patřilo v životě rané církve; možného pozadí celého velmi komplexního sdělení, jímž by mohlo být schéma vyjití z Otce a návrat k němu (srov. Jan 16,28); vymezení jednotlivých sekcí v rámci prologu, což bude zároveň nástin rozvržení dalších kapitol této monografie.

Až bude odvážný čtenář číst kapitoly, které jsou věnovány přímo jednotlivým partiím prologu, velmi záhy zjistí, že nynější příprava se mu v nesnadném usilování o hlubší porozumění náramně hodí.

I.1. Pozapomenutý Mount Everest proměnění našeho srdce

Snad ve všech náboženstvích světa hora představuje co si posvátného.³ Ve Starém zákoně byla symbolem věčnosti (srov. např. Dt 33,15), Boží neměnnosti, stálosti (srov. např. Iz 54,10) – věrnosti (srov. např. Žl 36,7; 90,2; Př 8,25). Není tedy divu, že chrámový kult byl neoddělitelně spjat s horou Sion (srov. např. Žl 125,1). Další význačnou horou byl Choreb jako místo daru Zákona, zjevení, setkání Mojžíše a následně proroka Eliáše s Hospodinem (srov. Ex 3,1–6.14; Ex 24,12–18; 1 Král 19,8). V Novém zákoně vystupuje silně do popředí: vrcholek, z něhož Ježíš pronesl svou slavnou horskou řeč (srov. Mt 5,1nn); dále hora Kristova proměnění (srov. Mt 17,1–8); pochopitelně také pahorek Golgota, na němž byl náš Pán ukřižován (srov. Mk 15,22; Mt 27,33; Lk 23,33; Jan 19,7), a opět hora nanebevstoupení Páně (srov. Mt 27,16).

V lidských představách je vyvýšené a zpravidla odlehlé, osamocené a obtížně přístupné místo symbolem naší touhy vzpínající se k samotnému Bohu. Výstup na kýžený vrcholek proto v duchovní literatuře často znázorňuje tajemství kontemplativního povznesení mysli k Bohu,⁴ nakolik je to jen v tomto životě možné, ba mystickou proměnu vlastního nitra v oslepující záři Nestvořeného, což bývá paradoxně prožíváno rovněž jako skličující temnota.⁵ Ona hora vrcholného osvětlení

a proměny lidské mysli či srdce se ale přednostně nachází v až závratných výšinách našeho vlastního nitra.⁶ Právě tímto směrem naše mysl může úzkou a nesmírně strmou stezkou vystupovat k setkání s Otcem skrze Krista, a díky vůdčí síle životodárného Ducha se tak vzpínat k samotnému Počátku a Metě našeho putování, Smyslu všeho, k bezbřehé Moudrosti a fascinující Nádhěře života v plnosti, tedy k zakoušení mnohotvárného a bytostně konkrétního osobového Nekonečna.

Celý obsah Písma svatého můžeme tudíž přirovnat k velehorám. Monumentalitu tohoto masivu ducha rozpoznáváme právě díky onomu výstupu do výšin svého vlastního nitra, kde se setkáváme s věčným božským Původcem toho všeho. Stejnou cestu do sebe a zároveň nad sebe podnikali rovněž lidští svatopisci při sepisování inspirovaného textu. Písmo tedy čteme správně jenom tehdy, konáme-li tutéž pouť jako lidé, kteří mu dali jeho literární tvářnost. Jinými slovy: **do tajemství Písma můžeme vstupovat správně jen za předpokladu, že jsme prostoupeni a vedeni týmhž Duchem, v němž bylo to vše sepsáno.**⁷

Jestliže v předchozím pojednání o jiném novozákonním christologickém hymnu jsem si dovolil přirovnat text z listu Filipanům 2,6–11 k pomyslné osmitisícovce,⁸ pak **prolog Janova evangelia představuje něco jako nejvyšší horu naší planety, tedy duchovní Mount Everest. Je to opravdu absolutní vrchol novozákonné christologie, který nám zároveň naplno otevírá přístup do nitra Trojjediného.** Právě tento úchvatný text, toto naprosto nebývalé vzepětí lidského ducha, či spíše jeho vyvýšení mocí Ducha svatého, je prazákladním stavebním kamenem naší víry v Ježíše Krista jako vtělenou druhou božskou Osobu.

Smysluplná, vnitřně oživující a ke spáse zaměřující četba tohoto úryvku vcelku pochopitelně klade na člověka obrovské nároky, jak již bylo řečeno. Kdo nechce podstupovat námahu duchovního výstupu spolu s lidským pisatelem čtvrtého evangelia, zůstane v jakémsi „postavení mimo hru“. Ono naladění mysli souznící s autorem daného textu mistrovsky vyjadřuje svatý Augustin:

„Ten, který řekl tyto věci, je přijal v příslušné době. Je to ten Jan, který spočíval na Pánově hrudi, a právě z hrudi Páně pil to, co nám nyní sděluje. On vám nabízí pouze slova. Pokud však chcete mít porozumění, musíte ho načerpat z téhož zdroje, z něhož se napájel on.“⁹

Je vcelku evidentní, že velký Afričan zde naráží na výpověď z verše Jan 13,23, konkrétně na projev důvěrné přátelskosti mezi Ježíšem a učedníkem, jehož miloval, což by měl být autor čtvrtého evangelia. Ono gesto náklonnosti spočívající v blízkosti učedníkovy hlavy k Ježíšovu srdci je pomyslnou studnicí, z níž autor čtvrtého evangelia čerpal své poznání, které pak mistrovsky vyjádřil v prologu. Pravou přístupovou cestou k mystériu Ježíšovy osoby je totiž jediné láska, která učedníka připodobňuje Mistrovi (srov. 1 Jan 3,2), a dovoluje mu tak vstupovat do velesvatyně Jeho bytosti. Tam se na nejvyšším štítu lidského nitra nachází Ježíšova pravá identita věčného Jednorozeného Božího Syna, před níž oněmíme úžasem a spontánně padáme na kolena jako Petr po zázračném rybolovu (srov. Lk 5,8). A nemylme se, ono světlo poznání nemusí být vždy jen rozradostňující, neboť se nám v něm zároveň nemůže jasně nevyjevovat naše vlastní slabost, ubohost, nedostatečnost a také provinilost.

Možná je ale také jiná lektura. Ono naklonění hlavy k Ježíšovu srdci – Pánovu srdci může symbolizovat pozorně vnímavé naklonění hlavy k srdci samotného Boha – Pána, Hospodina. A právě v této pozici je člověk schopen uchem mysli „zaslechnout“ Slovo – Logos ještě předtím, než vyjde z Otcových úst, „zaslechnout“ onen věčný Logos v samotném Počátku, tedy v nekonečném a dokonale jediném božství.¹⁰ Nebudeme-li ovšem postupovat stejnou cestou jako lidský pisatel prologu i celého čtvrtého evangelia, pak nemáme šanci porozumět, či spíše nazírat spolu s ním tuto plnost Světla, Moudrosti a Života. **Kdo by se tudíž chtěl při četbě tohoto pojednání jen něco nového dozvědět a zásadně by odmítal právě zmíněnou námahu; kdo by nebyl ochoten vložit do hry sebe celého, ten je žádán, aby dále nečetl, protože by to pro něho nemělo pražádný smysl a navíc by se často cítil značně rozladěn.** Jen veliká, opravdově prožívaná přátelská láska k Bohu a k Ježíši Kristu spolu s nesmírnou uctivostí, bázní před Hospodinem, tedy pravou pokorou,¹¹ jsou charakteristikami onoho postoje, díky němuž smíme čerpat ze studnice Života v plnosti to, po čem bytostně toužíme jako po pravé osvobozující věčné Moudrosti.

Zmíněné skutečnosti, nesmírná závažnost a náročnost prologu Janova evangelia jsou trvalou součástí povědomí Božího lidu od počátku. O právě naznačeném vypovídá mnohé to, že od nepaměti **až do liturgické reformy II. vatikánského koncilu se zmíněný christologický hymnus četl na konci každé mše svaté jako součást závěrečného požehnání.** Věřilo se totiž, že z oněch slov plyne na přítomné, na církev, na národ, ba na celé stvoření veliké požehnání. Existoval dokonce obyčej číst prolog nad nemocnými, protože zkušenost

ukazovala, že to v některých případech přináší úlevu, a někdy dokonce uzdravení.¹² Jedinečné svědectví o dané tradici vydává svým poněkud archaickým jazykem velký český biblista František Sušil:

„Poněvadž začátek evangelia Janova svrchovaná tajemství s sebou přináší a hlavitou nauku zahrnuje, tudy její církev při konci každé mše svaté a jinde zhusta při obřadu opětuje. Zvláštní požehnání se zdá ze slov těch prouditi a na věci pozemské se vylévati.“¹³

Na takzvané „druhé evangelium“ v závěru každé mše svaté si dobře pamatuji z doby, kdy jsem jako malý chlapec ještě před zavedením liturgické reformy ministroval. Poté ale prolog z každodenního života církve najednou téměř zcela vymizel.¹⁴ Dnes se při bohoslužbě slova objevuje jednou, možná dvakrát do roka. Jeho spojení s vánoční dobou není nesprávné, pokud ovšem Vánoce nevnímáme izolovaně od celého Mistrova příběhu s jeho vyvrcholením o Velikonocích. Význam Ježíšovy zvěsti, jeho praxe, jeho kříže a vzkříšení totiž stojí a padá s osobní totožností našeho Spasitele, která pochopitelně vyplývá z jeho původu v Otcí a v Marii. Liturgickou reformu pochopitelně uznávám a stále s vděkem prožívám mnohá dobra, která z ní vzešla. Odsunutí prologu stranou však nepovažuji za právě šťastný krok, a proto **bych se přimlouval, zda bychom ho alespoň v nedělních mších svatých mohli zařadit před závěrečné požehnání.**¹⁵ Existují řeholní společenství, která prolog využívají ve vlastní verzi liturgie hodin jako hymnus. Velkodušnost zmíněné liturgické reformy tkví mimo jiné v tom, že nám v takovém kroku rozhodně nebrání. Pokud se k dané, ve skutečnosti

velmi tradiční, inovaci jednotlivá místní farní a řeholní společenství neodhodlají, naprosto nic nám nebrání, abychom si úvodní partii Janova evangelia na závěr bohoslužby sami připomínali rozjímavou četbou.

Obnovení tohoto nepamětného požehnání obce by opravdu mohlo přinést v nelehkých dobách, které jako církev prožíváme, kýžené požehnání, naše upevnění ve víře a nasměrování k nápravě.¹⁶ Když se dnes někteří historikové nepokrytě posmívají arcibiskupu Janovi z Jenštejna kvůli jeho přesvědčení, že svátek Navštívení Panny Marie by mohl zažehnat tehdejší děsivou krizi ústřední církevní autority, pak je třeba připomenout, že k nápravě rozvratu nakonec skutečně došlo a katolická církev takříkajíc povstala z prachu. Nenamlouvám si, že obnovení starodávné praxe zapůsobí jako blesk z nebe, nicméně ono požehnání, které z úchvatného textu bezpochyby plyne na naše mysli, na církev i na svět, může skrytě posilovat víru, síly dobra a naše odhodlání žít opravdu jako křesťané a nejenom to sami před sebou i světem předstírat. Pokud se k vroucí úctě našich předků k prvním větám Janova evangelia s upřímným srdcem vrátíme, neriskujeme zhola nic, můžeme ale způsobit mnoho, opravdu mnoho netušeného dobra. To, co bylo právě řečeno, je také možná hlavním důvodem, proč jsem se odhodlal k velmi nesnadnému podniku, jímž bylo sepsání nyní předkládaného pojednání.

I.2. Sestup, nebo výstup?

V předchozí partii této kapitoly jsem hovořil o výstupu na horu, do výšin našeho vlastního nitra. Jenomže každý, kdo zná prolog Janova evangelia, ví, že celá jeho

konstrukce vyznívá především jako určitý sestup Slova směrem k nám, ke vtělení a k hlubině kříže. V odborné mluvě se proto o christologii čtvrtého evangelia hovoří jako o sestupné. Christologie Markova evangelia je naopak tomu výrazně vzestupná, neboť myšlenkový postup jde od člověka Ježíše k jeho identitě Božího Syna (srov. např. Mk 15,39). Onen výstup je pochopitelně pouze přepisem mentálního postupu směrem od jevu, události, příběhu, který mohou vidět všichni, k tajemné identitě protagonisty evangelijního příběhu. **Jelikož bibličtí autoři nepoužívali kategorii podstaty, která přísluší do oboru řecké filosofie, vyjadřovali totéž odkazem na rodokmen,¹⁷ anebo na původ Ježíšovy osoby v Bohu samotném přede všemi věky (srov. Jan 1,1–2.14).**

Mělo by tudíž být zřejmé, že lidský autor, který hovoří o věčné jsoucnosti Slova v božství, musel do těchto pomyslných výšin nejprve svou mysl sám vystoupit. Již mistři františkánské školy si povšimli toho, že zatímco Logos – Boží Syn sestupuje a zase vystupuje,¹⁸ vrací se zpět k Otci, pak my jako učedníci nejprve musíme svou mysl vystoupit ze své nízkosti k věčnému Slovu, abychom pak spolu s ním mohli sestupovat, procházet hlubinou strážní, nepochopení, utrpení, ba smrti na kříži spolu s Ním a následně s vítězným Kristem vystupovat do jeho slávy.¹⁹

Vraťme se ale k Novému zákonu, kde nacházíme výrok, který nám naprosto logicky ukazuje, „odkud“ vycházeli učedníci a hlavně svatopisci ve svém pomyslném mentálním „výstupu“ k tajemným výšinám Kristovy osobní totožnosti.

„Co jiného znamená ‘vystoupil’, než že předtím sestoupil dolů na zemi? Ten, který sestoupil, je tedy tentýž,

který také vystoupil nade všechna nebesa, aby naplnil všechno, co jest“ (Ef 4,9–10).

Ono vystoupení na nebesa, onen návrat do pomyslných výšin k věčnému Otci se odehrál jako vyvrcholení Ježíšova pozemského putování ve formě zjevování Vzkříšeného učedníkům a následně v jeho definitivním přechodu z viditelné oblasti tohoto světa do Otcovy slávy. Víme dobře, že pro autora čtvrtého evangelia k onomu vyvýšení Syna člověka, k vrcholnému zjevení – vyzařování jeho slávy dochází již na dřevě kříže (srov. např. Jan 3,14; 12,32).²⁰ Ve světle velikonoční události a za pomoci síly Ducha svatého po Letnicích učedníci zpětně promýšleli celý Ježíšův příběh i jeho jednotlivé události, až nakonec skrze to vše začali nazírat, že Ten, kdo vystoupil až na nebesa, musel předtím sestoupit shůry, že je věčný Boží Syn. Tohle by nás ale rozhodně nemělo udivovat. Když jdeme na dobrý film anebo divadelní představení, teprve po poslední oponě definitivně odhalujeme, kdo byl kdo. Někdy nám toto poznání dává pořádně zabrat a musíme nad tím dost dlouho přemýšlet. I svůj vlastní život vnímáme jako určité drama, které občas zpětně nahlížíme a z nového zorného úhlu nabyté zkušenosti v něm i zcela zásadně přehodnocujeme jednotlivé prožitky a události. Obecně lze říci, že naše poznání jde od prožitku, jevu k tomu, co je podstatné, k odhalování toho, kým doopravdy jsme. Jaký div, že stejný mechanismus platil i pro poznání tajemství Muže z Nazareta. Evangelijní popisy událostí a připomínka Ježíšových výroků jsou vlastně něco jako velická umělecká znázornění na okeních vitrážích katedrály prozářená světlem vzkříšení, jež je plným zjevením Mistrovy boholidské totožnosti.

Můžeme tedy vcelku snadno konstatovat, že východiskem výstupu myslí autora prologu Janova evangelia jsou prožitky a zkušenosti s Mistrovým příběhem a jeho definitivním vyústěním na kříži a v oslavení.²¹ Velebnost Ježíšovy slávy na konci příběhu ozařuje zpětně celý jeho životní příběh, předchozí dějiny spásy, tajemství stvořeného světa, ba dokonce nás přivádí až ke svému zdroji ve věčnosti živého Boha, která však není minulostí, nýbrž ustavičnou přítomností ničím neohraňovaného Teď. Vcelku snadno tudíž uhodneme, že oním východiskem všeho, co je pak následně ve verších Jan 1,1–12 (13) viděno a k věření předkládáno, není nic jiného než bezprostřední historická zkušenost s Ježíšem Kristem, která je v prologu souhrnně vyjádřena ve verši Jan 1,14b:

„... a my jsme spatřili jeho slávu, slávu, jakou má od svého Otce jakožto jednorozený Syn plný milosti a slávy.“²²

První otázka tedy zní: Co říkají komentátoři ohledně toho, kdy a při jaké příležitosti učedníci nazírali slávu vtěleného Božího Syna? Předběžná odpověď už vlastně zazněla, protože by mělo jít o celý Ježíšův příběh, především pak o jeho vyvrcholení ve velikonočním dramatu, nicméně stanoviska komentátorů určité nejsou uniformní.

Někteří interpreti identifikují vidění slávy vtěleného Slova v člověku Ježíšovi s epizodou proměnění na hoře, protože podle synoptiků byl apoštol Jan spolu s Petrem a Jakubem této události přítomen.²³ Problém ovšem tkví v tom, že čtvrté evangelium o proměnění Páně vůbec nehovoří.

Jiní autoři nechtějí vyjevení této slávy identifikovat s žádnou událostí Ježíšova života a ztotožňují ho s Mistrovou osobní identitou Jednorozeného, případě s jeho jedinečným vztahem k nebeskému Otci.²⁴

Většina biblistů a teologů se ovšem více méně kloní k tomu, že se jedná o celý Ježíšův příběh, přinejmenším o dobu jeho veřejného působení od prvního znamení v Káně po poslední a vrcholné zjevení slávy, jímž bylo ukřižování a následné zmrtvýchvstání.²⁵

Můžeme uzavřít, že vyzařování Boží slávy z Ježíše Krista určitě úzce souvisí s jeho osobní identitou Jednorozeného Syna Božího. Toto vrcholné tajemství naší víry se ve čtvrtém evangeliu od samého počátku graduálně vyjevuje, až dosáhne svého vrcholu o Velikonočích. **Výchozím bodem pomyslného výstupu myslí autora prologu je tedy celý Ježíšův životní příběh, zejména pak doba Mistrova veřejného působení, což je prostřednictvím verše Jan 1,14b v prologu souhrnně zpřítomněno.** Sluší se ještě podotknout, že úvod k nějakému dílu se zpravidla vytváří až v okamžiku, kdy je celek spisu dohotoven. Zdánlivý počátek je tedy ve skutečnosti to poslední, čemu autor dává definitivní tvar.

Dovolím si ještě podtrhnout, že sláva Jednorozeného Syna od Otce má v Janově evangeliu navýsost dialogickou tvářnost, protože Ježíš celým svým životem, učením a utrpením nezjevuje primárně svou vlastní slávu, nýbrž oslavuje nebeského Otce (srov. Jan 17,1–5). Otec naproti tomu zjevuje Synovu slávu prostřednictvím znamení – zázraků, učení a definitivně, neodvolatelně ve vzkříšení. A právě to je také odrazový můstek ke zcela novému vnímání předchozích dějin zjevení, smlouvy a spásy až po stvoření. Tato nová vize zakládající se na Ježíšově životním příběhu pak

umožňuje zahlížet²⁶ nehlubší, svým způsobem nutné předpoklady této logiky Božího jednání ve stvoření a v dějinách spásy v samotném božství.

Je-li tomu v Janově evangeliu tak, jak jsem naznačil, pak celé toto dílo, pochopitelně včetně prologu, je svým způsobem „proměněním“ na hoře, tedy tajemným vyzařováním slávy Jednorozeného i jeho nebeského Otce v každé epizodě i v každém Ježíšově slovu, a proto je daná zkušenost učedníků s Kristem výchozí platformou, z níž pak nahlížíjí všechno, co se nachází ve verších Jan 1,1–12 (13).

Jan v 1,14b však netvrdí „spatřil jsem“, nýbrž „spatřili jsme“, což se primárně týká přímých svědků Ježíšova životního putování, nicméně nejenom jich. Úvodní christologický hymnus a celé Janovo evangelium jsou napsány tak, abychom se těmito svědky stávali i my, Kristovi učedníci následujících staletí a tisíciletí. Pozorná, kontemplativní četba nás totiž uvádí do obdobných prožitků, do stejného nahlížení tajemství, jaké zakoušeli první Kristovi následovníci a přátelé. Není proto ne snadné uhodnout, že výstup na velehoru jménem prolog Janova evangelia je také výzvou k obnově oné lásky ke Kristu a víry v Něho, která charakterizovala prvotní církve a která tak skrze nás může nyní vstupovat do našich ne právě radostných dob (srov. Zj 2,4–6).

I.3. Co nám tedy autor prologu sděluje v prvních dvanácti, nebo třinácti verších prologu?

Nadpis v sobě tají mnohem víc, než by se někomu na první pohled mohlo zdát. V první řadě se jedná o základní ladění naší lektury.²⁷ Současná exegeze se pohybuje téměř

Abstrakt

A Slovo se stalo tělem – trvalá aktuálnost prologu Janova evangelia (Jan 1,1–18)

Autor se v této monografii snaží propojovat exegezi, biblickou teologii, systematickou teologii, spiritualitu a uvádění výpovědi pramenného textu do života dnešních křesťanů. Součástí komplexní interpretace je také nový, originální překlad. Prolog se jeví jako velmi propracované vyznání víry církve prvního století. Souvislosti mezi tímto christologickým hymnem a čtvrtým evangeliem je přímo hmatatelná. Prolog vykazuje také nepopíratelné myšlenkové souzvuky s Flp 2,6–11. Autor rekonstruuje mentální postup evangelisty, který nazírá předchozí dějiny spásy, stvoření a vnitrobožské předpoklady toho všeho prostřednictvím zakoušení slávy vtěleného Slova, která je zmíněna ve verši Jan 1,14b. Vtělené Slovo vstupuje na scénu již ve verši Jan 1,13, který je čten v jednotném čísle. Fascinující vztahy mezi Bohem a Ježíšem se ukazují jako vrcholné zjevení trojičního předpokladu stvoření a přirozeného i nadpřirozeného zjevení. Partie Jan 1,1–14 je převážně christologická, zatímco partie Jan 1,15–18 by spadala spíše do oblasti soteriologie. Autor odůvodňuje, proč evangelista v prologu nehovoří o Duchu svatém, který je ale zároveň jakoby Režisérem celého poznávacího procesu svatopisce a následně také těch, kdo se skrze jeho výroky dotýkají živoucího tajemství křesťanské víry a křesťanského života. Podle autora by bylo záhodno, aby se o nedělích tento skvost novozákonního poselství opět předčítal ve shromáždění věřících před závěrečným požehnáním, aby tak daný hymnus mohl opravdu proměňovat život jednotlivých věřících i církve jako celku.

Klíčová slova: Nový zákon, Janovo evangelium, prolog, exegeze, teologie, christologie, spiritualita

OBSAH

Překlad prologu Janova evangelia 1,1–18	6
Vychutnávat oblažující víno evangelia (předmluva)	8

I.

PŘÍPRAVA NA ZDOLÁNÍ PROLOGU JANOVA EVANGELIA JAKO POMYSLNÉ VELEHORY

I.1. Pozapomenutý Mount Everest proměnění našeho srdce ..	17
I.2. Sestup, nebo výstup?	22
I.3. Co nám tedy autor prologu sděluje v prvních dvanácti, nebo třinácti verších prologu?	27
I.4. Výmluvné mlčení. Témata, která na první pohled v prologu scházejí	36
I.5. Autor spisu, místo v životě, literární druh, struktura prologu	40

II.

LOGOS VE VĚČNÉM BOŽSTVÍ

A VE STVOŘENÍ (JAN 1,1–3ab)

II.1. Logos ve věčném Počátku (Jan 1,1–2)	48
II.1.1. „V Počátku“ – setkání našeho <i>ted'</i> s ustavičným <i>Ted'</i> Boží věčnosti	49
II.1.2. <i>Logos – Slovo</i>	52
II.1.3. <i>Fascinující a jen zdánlivě nový obraz Boha jako dárce života</i>	56
II.2. Logos jako (spolu)původce všech tvorů	60

III.

LOGOS JAKO NÁŠ ŽIVOT A SVĚTLO (1,3c–5)

IV.	
SVĚDECTVÍ JANA KŘTITELE	
VĚČNÉMU SLOVU JAKO SVĚTLU (JAN 1,6–8)	75

V.	
VĚČNÝ LOGOS VYCHÁZEJÍCÍ	83
V ÚSTRETY LIDEM	83
(JAN 1,9–12)	83
V.1.	Logos osvícující každého člověka (Jan 1,9)84
V.2.	Svět lidí neschopný vnímat světlo a pravdu věčného Slova (Jan 1,10)87
V.3.	Odmítání věčného Slova (Jan 1,11)88
V.4.	Někteří ale navzdory postojům světa lidí Slovo přijímají (Jan 1,12)90

VI.	
VĚČNÝ LOGOS SE STÁVÁ ZRANITELNÝM	
A SMRTELNÝM ČLOVĚKEM (JAN 1,13–14)	93
VI.1.	Potíže s veršem Jan 1,1394
VI.2.	Jan 1,13 – možná janovská výpověď o panenském početí Ježíše z Nazareta, tedy o prvním okamžiku vtělení jako o zřídle našeho přijetí za Boží děti97
VI.3.	Těžiště celého hymnu a zároveň ústřední bod naší křesťanské identity ve verši Jan 1,14102
VI.3.1.	<i>Vlidštění věčného Slova</i>104
VI.3.2.	<i>Vlidštění Slova jako definitivní zjevení Boží tváře a dílo celé Trojice</i>108
VI.3.3.	<i>Fascinující jednota osoby Ježíše Krista a jeho zvěsti</i>112

VI.3.4. <i>Dva pohledy na vlidštění Slova a jeho nepřerušovaná trvalost</i>	114
VI.3.5. <i>Vlidštěné Slovo jako chrám Božího přebývání s námi</i> ...	117
VI.3.6. <i>Zvěst o vlidštění Slova vyplývá z prožívání účasti na jeho slávě (Jan 1,14b)</i>	120
EXKURS	123
VII.	
JEŽÍŠ VYPRAVOVAL, ZPŘÍTOMNIL, ZJEVIL NEVIDITELNÉHO BOHA (JAN 1,15–18)	131
VII.1. Svědectví Jana Křtitele vydávané Ježíši Kristu (Jan 1,15)	132
VII.2. Ježíšova plnost jako zřídlo našeho ospravedlnění a spásy (Jan 1,16)	134
VII.3. Spása se děje skrze Ježíše Krista (Jan 1,17)	140
VII.4. Ježíš jako vrchol sebezjevení a sebedarování Boha (Jan 1,18)	143
VII.4.1. <i>Problematika vidění Boha v tomto životě a Jan 1,18a</i>	144
VII.4.2. <i>Jednorozený směřující a vracející se do Otcovy náruče (Jan 1,18b)</i>	151
ZÁVĚR	
Novozákonní krédo a óda na radost z víry	155
Poznámky	160
Použitá literatura	202
Abstrakt	210
Abstract	211

Ctírad Václav Pospíšil

A Slovo se stalo tělem

Óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1,1–18)

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s. r. o.,
v Praze roku 2022 jako svou 2398. publikaci

V edici *Malý duchovní život* svazek 168

Redigovali Pavel Černuška a Pavel Mareš

Odpovědný redaktor Pavel Mareš

Obálka Václav Peták

Grafická úprava a sazba Studio Jakub Kubů

Snímek na obálce Stanislav Příbyl (Marc Chagall, Mojžíš a hořící keř,
vitráž z katedrály sv. Štěpána v Métách, detail)

Tisk Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Ikonografická poznámka:

*V keři, který hoří, ale není ohněm stráven (Ex 3,1nn), vidí někteří
otcové a autoři obraz Kristova vtělení (keř je symbol lidství, oheň,
který keř nestravuje, pak symbol vtěleného Slova).*

*Jiní spatřují v hořícím keři obraz Mariina panenství, jež neutrpělo škody,
i když se do Mariina lůna snesl Oheň věčný, Světlo ze Světla, Slunce
spravedlnosti – Syn Boží, Ježíš Kristus.*

*Knihy Karmelitánského nakladatelství zakoupíte na eshop.cirkev.cz
a v síti Karmelitánských knihkupectví (eshop.cirkev.cz/prodejny).*